

دوره ۷ - شماره ۱۹ - بهار ۱۴۰۳

تحلیل فقهی و حقوقی اجاره بر اساس واحد زمان

همایون مافی، رضا احمدی لمراسکی

مطالعه تطبیقی سیاست جنایی تقنینی ایران و انگلستان در قبال آزارگری عاطفی

بهروز جوانمرد، سحر فاطمی

جایگاه زنان در افغانستان از منظر حقوق بین الملل بشر

محسن مولائی فرد، هادی مسعودی فر

تحلیل شرایط اساسی تشکیل قرارداد در انعقاد قراردادهای الکترونیکی؛ مسئولیت‌ها و مجازات‌ها

زهرا انصاری فر، مریم کمائی

بررسی جبران هزینه‌ها و امکان درخواست قرار تأمین هزینه‌ها در تأمین مالی داوری بین المللی توسط شخص ثالث

محمد مهدی اسدی

امکان سنجی تعقیب کیفری و حقوقی مقامات حکومتی در نقض حق سلامتی شهروندان (با تأکید بر کروناویروس)

محمد سعید حسینی، محمد جواد جاوید

معاونت در جرم در حقوق آمریکا و ایران؛ مطالعه‌ای با تأکید بر ابزارگرایی کیفری

روح الله آهنگران

جایگاه عقل در استنباط احکام فقهی

علی کریمی، حسن صادقیان مشکانی، سید محمد حسین جزایری

واکاوی حقوق زندانیان با رویکردی بر نهادهای داخلی و بین المللی

سیده مهشید میری بالاچورشری، امیررضا محمودی

تأثیر قرارداد بیست ساله بر روابط دوجانبه میان ایران و روسیه در دولت سیزدهم

سید امین حسینی، احمد شوهانی، ایرج مروتی

ارتقای حقوق فرهنگی در پرتو دین اسلام و نظام حقوقی ایران

علیرضا انصاری مهبیاری، زهرا سادات حسینی

جرایم ثبتی اسناد و املاک در حقوق کیفری ایران

امیر اسماعیلی، نوید معتمدآریا، فاطمه نظرپور

معیار تفکیک شکنجه از سایر رفتارهای غیرانسانی

ماهان قربانی پس‌ویشه

استثنائات اصل غیرقابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت

سارا فرزادی مهر، شاپور محمد حسینی، محمدرضا حقیقی

سندرم زن کتک خورده و دفاع مشروع: اختلافی قانونی و تجربی

مریم فرحی

آثار ضمانت حسن انجام تعهد در حقوق ایران

اصلان علیزاده

Analyzing the Rights of Prisoners with an Approach to Domestic and International Institutions

واکاوی حقوق زندانیان با رویکردی بر نهادهای داخلی و بین‌المللی

Sayyedah Mahshid Miri Balajorshari

PhD student in criminal law and criminology, Islamic Azad University, Lahijan Branch, Lahijan, Iran (Corresponding Author)

سیده مهشید میری بالاجورشری

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان، لاهیجان، ایران (نویسنده مسئول)

mahshid.miri.id@gmail.com

<http://orcid.org/0009-0002-6389-4510>

Amirreza Mahmoudi

Assistant Professor, Department of Law, Islamic Azad University, Lahijan Branch, Lahijan, Iran

امیررضا محمودی

استادیار گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان، لاهیجان، ایران

amirreza.mahmodi@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-8997-5071>

Received: 2024/01/23 - Review: 2024/05/04 - Accepted: 2024/05/12

Abstract

Nowadays, the laws and regulations related to the rights of prisoners in the domestic and international arena are predicted and implemented with greater importance and dimensions than in the past. A prisoner is a human being and has human dignity, and by imprisonment, only his physical freedom is taken away and his other citizenship rights must be preserved, therefore respecting the rights of prisoners and behaving by human rights towards them, according to domestic and international laws. It is very important. The purpose of this research is to explain the rights of prisoners with an approach to domestic and international institutions. International institutions in charge of prisoners' rights include Amnesty International, Committee for the Prevention of Torture, Committee against Torture, and Human Rights Watch, and some domestic institutions that are active in the field of prisoners' rights include: Prisons Organization, Welfare Organization, Judicial organizations, non-governmental organizations, after-care centers. Accurate and correct implementation of the constitution, the executive regulations of the prisons organization and security and educational measures of the country approved in 1400, the law respecting legitimate freedoms and protection of citizenship rights approved in 1382, paying attention to the material and spiritual rights of prisoners as well as monitoring and developing new regulations as there are solutions to preserve the dignity, reputation and personality of prisoners. The type of research in this research is theoretical and its method is descriptive and analytical.

Keywords: Prison, Prisoners' Rights, Domestic Laws, International Documents.

چکیده

امروزه قوانین و مقررات مرتبط با حقوق زندانیان در عرصه داخلی و بین‌المللی با اهمیت و ابعاد بیشتری نسبت به گذشته پیش‌بینی و اجرا می‌شوند. فرد زندانی انسان بوده و دارای کرامت انسانی می‌باشد و با حبس تنها آزادی تن او سلب شده و دیگر حقوق شهروندی او بایستی محفوظ بماند، بنابراین رعایت حقوق زندانیان و رفتارهای متناسب با حقوق بشر نسبت به آن‌ها، طبق قوانین داخلی و بین‌المللی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. هدف این پژوهش تبیین حقوق زندانیان با رویکردی بر نهادهای داخلی و بین‌المللی می‌باشد. نهادهای بین‌المللی متولی حقوق زندانیان شامل سازمان عفو بین‌الملل، کمیته پیشگیری از شکنجه، کمیته مبارزه با شکنجه و دیده بان حقوق بشر می‌باشند و برخی از نهادهای داخلی که در عرصه حقوق زندانیان فعالیت دارند عبارت‌اند از: سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور، سازمان بهزیستی، سازمان‌های قضایی، سازمان‌های مردم‌نهاد و مراکز پس از مراقبت از زندان. اجرای دقیق و صحیح قانون اساسی، آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰، قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۲، توجه به حقوق مادی و معنوی افراد زندانی و نیز نظارت و تدوین مقررات جدید به‌عنوان راهکارهایی برای حفظ کرامت، آبرو و شخصیت زندانیان می‌باشند. نوع تحقیق در پژوهش حاضر نظری و روش آن توصیفی-تحلیلی می‌باشد.

واژگان کلیدی: زندان، حقوق زندانیان، قوانین داخلی، اسناد بین‌المللی.

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۱/۲۳ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۵/۰۴ - پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۳/۰۵/۱۲

<p>ارجاع: میری بالاچورشری، سیده مهشید؛ محمودی، امیررضا؛ (۱۴۰۳)، واکاوی حقوق زندانیان با رویکردی بر نهادهای داخلی و بین‌المللی، تمدن حقوقی، شماره ۱۹.</p>
<p>Copyrights: Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.</p> <div style="text-align: center;"> <p>CC BY NC SA</p> </div>

مقدمه

از آنجاکه کیفر بسیاری از جرایم، حبس می‌باشد انسان‌ها از اقشار مختلف، با شرایط متفاوت و شخصیت‌های گوناگون برای مدتی در زندان قرار می‌گیرند، حضور این افراد در زندان بدون رعایت حقوق آن‌ها و بدون نگاه انسان دوستانه به آنان، تبعات منفی زیادی را به دنبال دارد که موجب معضلات اجتماعی بسیاری می‌گردد. اهمیت پژوهش حاضر در حفظ آبرو و شخصیت زندانی و حفظ کرامت ذاتی انسان، تبیین جایگاه فرد زندانی در اجتماع و تأثیر آن در خانواده می‌باشد.

اصلاح نشدن زندانیان و ارتکاب مجدد جرم توسط آنان بعد از آزادی که به استمرار دامنه جرم منجر می‌شود و تحمیل هزینه گزاف بر دولت و اموال عمومی و نتیجه بخش نبودن اقدامات کیفری مشکلات اجتماعی و تبعات منفی بسیاری را ایجاد می‌کند. بنابراین برای پیشگیری از گسترش بزهکاری و جلوگیری از این گونه مشکلات بایستی حقوق زندانیان، اهداف و برنامه‌های اصلاحی و تربیتی متناسب با شرایط زندانیان مورد بررسی قرار بگیرد. توجه به کرامت انسانی و شخصیت انسان‌ها و توسعه این تفکر در اسناد و اندیشه‌های بین‌المللی یکی از موضوعات بسیار مهم می‌باشد. این امر، انگیزه‌ای برای تدوین بیش از ده‌ها کمیسیون، اعلامیه، پروتکل، میثاق نامه و دیگر مقررات در سطح بین‌المللی بوده است.

مطابق این برداشت انسان‌ها اعم از مجرم یا غیرمجرم، جانی یا غیرجانی، زندانی یا غیرزندان صرف نظر از هر نوع رنگ، نژاد، زبان، دین، ثروت و جایگاه اجتماعی، شایسته تکریم و احترام هستند، بنابراین انجام

هرگونه رفتار یا اعمال خشونت آمیز، تحقیرکننده و معارض با شئون انسانی نسبت به انسان‌ها امری نکوهیده است. همچنین افرادی که به‌عنوان بزهکار در چنگال عدالت گرفتار می‌گردند و پس از صدور احکام قضائی به زندان سپرده می‌شوند هرچند برای مدتی از آزادی خود محروم می‌گردند، اما حبس آنان به منزله پایان راه و آخرین چاره و علاج نبوده بلکه بایستی با تکریم حقوق معنوی آن‌ها و با ریشه‌یابی علل و عوامل بزهکاری آنان سعی در اصلاح و بازپروری و بازگشت شرافتمندانه این افراد به آغوش جامعه نمود. اسناد مختلف حقوق بشری نیز این موضوع را مورد تأکید قرار داده‌اند.

در این پژوهش ابتدا به بررسی حقوق زندانیان در قوانین ایران پرداختیم و نهادهای داخلی مرتبط با حقوق زندانیان را مورد مطالعه قرار دادیم. پس از آن حقوق زندانیان را در اسناد بین‌المللی تبیین نمودیم و نهادهای بین‌المللی مرتبط با حقوق زندانیان را مورد بررسی قرار دادیم.

۱- حقوق زندانیان در قوانین ایران

طبق اصل سی و دوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هیچ کس را نمی‌توان دستگیر نمود مگر به حکم و ترتیبی که قانون تعیین کرده است. در صورت بازداشت موضوع اتهام باید با ذکر دلایل بلافاصله کتباً به متهم ابلاغ و تفهیم شود و حداکثر ظرف مدت بیست و چهار ساعت پرونده مقدماتی به مراجع صالح قضایی ارسال و مقدمات محاکمه در اسرع وقت فراهم شود. طبق ماده ۱۰۸ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰ ارتکاب رفتارهای سوء از جمله تندخویی، رفتار و گفتار موهن و هر نوع شکنجه و آزار روانی و جسمی از سوی کارکنان مؤسسه نسبت به زندانیان مطلقاً ممنوع می‌باشد و می‌تواند منجر به پیگرد انتظامی، کیفری یا انضباطی فرد متخلف گردد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در اصل سی و هشتم به ممنوعیت هر نوع شکنجه در جهت گرفتن اقرار و یا برای کسب اطلاعات اشاره کرده است.

معمولاً فرد زندانی هنگام ورود به زندان به همراه خود لوازم و وسایلی دارد که مطابق مقررات زندان اجازه ندارد آن‌ها را با خود به داخل زندان ببرد. بنابراین بایستی ترتیبی اتخاذ گردد که در زمان ورود فرد زندانی، تکلیف چنین لوازم و اشیائی مشخص شود تا از این جهت فرد زندانی نگرانی نداشته باشد. بند «ح» ماده ۱۷ آئین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰ به این موضوع اشاره کرده است و ماده ۲۵۹^۱ این آئین‌نامه نیز در خصوص تعیین تکلیف اشیاء و اموال زندانی در زمان

۱- مؤسسه مکلف است هنگام آزادی زمانی تمام وسایل، لوازم شخصی، اشیای قدیمی، اسناد مالی و غیرمالی وی را با اخذ رسید یا صورتجلسه به وی تحویل دهد.

انتقال به زندان دیگر و در نهایت به هنگام آزادی اشاره کرده است. ماده ۲۶۲ آیین نامه مذکور در خصوص لزوم مطلع نمودن زندانی از مقررات زندان پیش‌بینی گشته است. از دیگر حقوقی که برای زندانیان در مقررات موضوعه ایران در نظر گرفته شده است، تفکیک طبقه‌بندی زندانیان است که به منظور دستیابی به اصلی‌ترین هدف مجازات زندان یعنی اصلاح و تربیت فرد زندانی و بازپروری و بازگرداندن او به اجتماع می‌باشد. در این خصوص در ماده‌های ۲۲ و ۲۴ آیین نامه اجرائی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰ مقرراتی پیش‌بینی شده است.

همچنین از دیگر حقوقی که برای زندانیان بایستی در نظر گرفته شود این است که آن‌ها حق داشته باشند از وقوع فوت یا بیماری نزدیکان خود مطلع شوند. همچنین، خانواده و بستگان زندانیان نیز باید از این حق برخوردار باشند تا در صورتی که زندانی دچار بیماری شود یا فوت کند، فوراً مطلع گردند. اطلاع نداشتن از وضعیت خانواده و نزدیکان و احوال آن‌ها از مسائلی است که به طور مداوم ذهن زندانیان را به خود مشغول می‌کند. از سوی دیگر، خانواده زندانی نیز به دلیل اضطراب ناشی از زندانی شدن یکی از اعضای خانواده نگران وضعیت او هستند. بنابراین، مناسب است که این حق برای زندانیان و خانواده‌شان تضمین شود تا هر دو طرف بتوانند از وضعیت یکدیگر باخبر شوند (تسخیری، ۱۳۹۲، ۲). ماده ۱۵۲ آیین‌نامه اجرائی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰ نیز نمایانگر این است که قانونگذار ایران می‌خواهد رئیس زندان را مکلف کند تا در صورت وقوع حوادثی مانند فوت زندانی، خانواده و بستگان وی را مطلع کند.

مطابق بند سوم اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران دولت موظف می‌باشد تمام امکانات خود را در جهت آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه افراد و در تمامی سطوح به کار ببرد.

۲- رئیس مؤسسه یا با تفویض وی، مسئول واحد امور قضایی یا مسئول بخش تشخیص، روزانه در ابتدای وقت اداری با زندانیان تازه‌وارد ملاقات می‌کند و با تفهیم حقوق و تکالیف زندانیان اعم از ضوابط امنیتی، بهداشتی، رفاهی و انضباطی، نظام‌های اعتباری، امتیازی و مالی، شرایط و شیوه طبقه‌بندی و برخورداری از ارفاق‌های قانونی، شیوه مشارکت در برنامه‌های اصلاح و تربیت و اشتغال و شیوه ثبت و پیگیری درخواست، اعتراض و گزارش در سامانه‌های مربوط را به نحو فردی یا گروهی و متناسب با وضعیت تحصیلی و سنی به آن‌ها آموزش می‌دهد. همچنین در دوره تشخیص از طرق مختلف مانند نمایش فیلم، نصب بنر، تهیه و توزیع جزوه‌های آموزشی مشتمل بر خلاصه آیین نامه سازمان، مقررات و حقوق و تکالیف زندانیان، در اختیار گذاشتن امکانات مخابراتی (تلفن‌های گویای مشاوره قضایی با همکاری مرکز وکلا و مشاوران خانواده قوه قضاییه و یا کانون وکلای دادگستری در قالب انعقاد تفاهم‌نامه)، آموزش و آگاه‌سازی زندانیان به طور مستمر انجام می‌گیرد.

این اصل دولت را موظف می‌نماید تا امکانات تربیت بدنی رایگان برای همه تهیه نماید و دلیل این که به صورت یک اصل عام الشمول و کلی بیان گشته است بنابراین این وظیفه دولت، شامل زندانیان نیز می‌شود، که در ماده ۷۹ آئین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰ نیز تصریح شده است (ایزدپناه و ایزدپناه، ۱۴۰۰، ۳۹۷).

۲- نهادهای داخلی و حقوق زندانیان

در این بخش برخی از نهادهای داخلی متولی حقوق زندانیان مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۲-۱- سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور

مطابق ماده اول قانون تبدیل شورای زندان‌ها به سازمان زندان‌ها مصوب ۱۳۶۴/۱۱/۰۶ و ماده اول آیین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۳۸۴/۰۹/۲۰، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور سازمانی می‌باشد مستقل که به شکل مستقیم زیر نظر رئیس قوه قضاییه انجام وظیفه می‌نماید. مقررات بین‌المللی در خصوص زندان و زندانیان به‌ویژه قواعد و معیارهای حداقل حقوق و امتیازات زندانیان به طور دقیق در آیین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰ درج شده است. در نظام حقوقی ایران سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور نقش مهمی در اجرا و تضمین حقوق بشر زندانیان دارد.

۲-۲- سازمان بهزیستی

برخی از نهادهای خدماتی از خانواده زندانیان حمایت می‌نمایند. از جمله این نهادها انجمن حمایت از خانواده زندانیان، بنیاد تعاون حمایت از زندانیان، مراکز مراقبت بعد از خروج، ستادهای دیه، مراکز مشاوره و روان درمانی، بهزیستی، مراکز خیریه، کمیته امداد امام خمینی (ره) و نهادهایی که در امر حمایت‌های اقتصادی مانند آموزش‌های حرفه‌ای و ایجاد اشتغال و یا پرداخت وام و حمایت‌های فرهنگی مانند برگزاری دوره‌های آموزشی مانند مهارت‌های زندگی فعالیت می‌نمایند.

از مهم‌ترین نهادها برای حمایت از زندانیان و خانواده‌های آنان سازمان بهزیستی می‌باشد که اقدامات ارزشمندی در جهت اشتغال زندانیان و نیز حمایت‌های مادی و معنوی از این قشر صورت داده‌اند. سازمان بهزیستی حمایت‌هایی مانند کمک به خانواده‌های بی‌بضاعت زندانیان که قادر به تأمین نیازهای خود نیستند و کمک به زندانیان در زمینه اشتغال پس از آزادی را ارائه می‌دهد که با درخواست خانواده زندانی

و معرفی سازمان زندان‌ها تحت پوشش بهزیستی و کمک‌ها و اقدامات مددکارانه قرار می‌گیرند (کرمی، ۱۳۹۵، ۷۲). از این رو سازمان بهزیستی کشور با رویکرد حمایتی-مراقبتی و اصلاحی-درمانی بسترهای مناسب در جهت ترمیم فرایند اجتماعی شدن شماری از بزه‌کاران و همچنین بازگشت آن‌ها به زندگی سالم را فراهم می‌کند (نیازپور، ۱۳۸۵، ۱۵۷).

۲-۳- سازمان‌های قضایی

بسیاری از حقوق مرتبط با زندانیان به شکل مستقیم و یا غیرمستقیم به سازمان‌های قضایی کشور ارتباط پیدا می‌کند. مثلاً حقوقی که در ماده‌های ۵۱۳ الی ۵۲۸ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ برای زندانیان در نظر گرفته شده است به همین سازمان‌ها مربوط می‌باشد.

برای نمونه در تبصره دوم ماده ۵۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ آمده است که محکومان به حبس با توجه به نوع و مدت محکومیت، پیشینه و شخصیت‌شان براساس تصمیم شورای طبقه‌بندی و تأیید قاضی اجرای احکام در بخش‌های مربوطه زندان نگهداری می‌شوند. ماده ۵۱۸ این قانون نیز مقرر می‌دارد: «قاضی اجرای احکام کیفری موظف است دستور تعیین وقت پرونده محکوم به حبس را به گونه‌ای صادر نماید که حداقل ده روز پیش از اتمام مدت حبس، پرونده تحت نظر قرار گیرد تا با تعیین تاریخ اتمام مدت حبس محکوم علیه دستور آزادی وی را در تاریخ یاد شده صادر و به زندان اعلام کند». رئیس زندان نیز مکلف است پس از اتمام مدت حبس چنانچه محکوم علیه به اتهام دیگری در بازداشت نباشد، برای آزادی زندانی اقدام کند و نتیجه اقدامات را بلافاصله به قاضی اجرای احکام کیفری اعلام نماید». همچنین موارد اعطای مرخصی که بایستی با هماهنگی‌های لازم با دادستان، قاضی اجرای احکام و رییس قوه قضاییه صورت پذیرد و یا مداوای محکوم به حبس در خارج از زندان که با اجازه قاضی اجرای احکام کیفری و با نظارت ضابطان مسیر می‌باشد (کرمی، ۱۳۹۵، ۷۴).

۲-۴- سازمان‌های مردم‌نهاد

به دلیل آن که زندانیان و خانواده‌های آن‌ها از اقشار آسیب‌پذیرتر جامعه هستند و در معرض بازخوردهای منفی از سمت اجتماع قرار دارند، در جهت کاهش این آسیب‌ها و نیز حمایت از این اقشار جامعه، نهادهای مردمی متعددی ایجاد شده است که با سازمان زندان‌ها به‌عنوان متولی امر نگهداری و اصلاح و تربیت زندانیان تعامل مثبت دارند که عمدتاً دارای ماهیت خودگردان بوده و اعضای داوطلب هستند که

در راستای اهداف این سازمان‌ها مشارکت و همکاری می‌نمایند. از جمله این سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توان اشاره کرد به ستاد مردمی دیه، انجمن حمایت از زندانیان، انجمن معتادان گمنام، بنیاد کودک و... که انجمن حمایت از زندانیان و ستاد مردمی دیه و کمک به زندانیان نیازمند از مهم‌ترین این سازمان‌های مردم‌نهاد از نظر گستردگی جامعه هدف و تشکیلات می‌باشند.

ستاد مردمی دیه از طریق آزادسازی زندانیان جرایم غیر عمد و انجمن حمایت از زندانیان از طریق کمک‌های مالی و مددکاری به خانواده زندانیان نیازمند عموماً جرایم غیر عمد و یا بدهکاران مالی در راستای کاهش آسیب‌ها به آنان، اقدامات مؤثری را انجام می‌دهند. از مهم‌ترین وظایف انجمن حمایت از زندانیان می‌توان اشاره کرد به: کمک به زندانیان و خانواده‌های آنان و بازپروری و اصلاح زندانیان با همکاری سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور و کمک در جهت آموزش حرفه‌ای به زندانیان، کمک به اشتغال آن‌ها پس از آزادی و مساعدت در جهت بهبود وضع بهداشتی، درمان، تشویق و ترغیب برای شرکت در فعالیت‌های فرهنگی (وروایی و همکاران، ۱۳۹۵، ۲۹).

۲-۵- مراکز پس از مراقبت از زندان

مراکز مراقبت بعد از خروج از زندان با کمک مددکاران اجتماعی خود با اتکاء به یافته‌های علمی از اندیشمندان اجتماعی، جرم‌شناسان و روان‌شناسان می‌کوشند تا بزهکار را از وضعیتی که موجب ارتکاب جرم در او شده است خارج نمایند و با فراهم ساختن محیط مساعد روانی و تربیتی برای او، یعنی محیطی که برای فرد مورد اصلاح احساس ستم دیدگی پدید نیاورد و او را به زندگی اجتماعی علاقه‌مند سازد، شخصیتی که شایسته ورود به صحنه اجتماع و فعالیت‌های اجتماعی باشد را برای زندانی ایجاد کنند (راهروخواجه و داریابی، ۱۳۹۰، ۲۹).

مراکز مراقبت پس از خروج از زندان با هدف حمایت از زندانیان آزاد شده ایجاد شده‌اند که از مهم‌ترین وظایف این مراکز می‌توان اشاره کرد به فراهم نمودن زیرساخت‌های مورد نیاز با هدف توانمندسازی مددجویان با ایجاد زمینه‌های لازم برای کارآموزی، اشتغال، ازدواج، اعطای تسهیلات بانکی، تأمین مسکن، پوشش حمایتی و مشاوره‌ای برای مددجویان آزاد شده از زندان و نیز فراهم نمودن موقعیت و شرایطی که باعث عدم بازگشت مددجو به زندان و پیشگیری از وقوع جرم گردد. بنابراین مراکز مراقبت پس از خروج زندانیان از زندان با رویکردی بالینی و حمایتی-مراقبتی مورد توجه تدوین‌کنندگان مقررات کیفری قرار

گرفته است تا برنامه‌های اصلاحی-درمانی آغاز شده در زندان برای رسیدن به نتیجه مطلوب که بازپروری بزهکاران می‌باشد از طریق این مراکز ادامه پیدا کند (نیازپور، ۱۳۸۵، ۱۵۴).

۳- حقوق زندانیان در اسناد بین‌المللی

سازمان ملل متحد توجه ویژه‌ای به نوع رفتار با انسان‌ها، از جمله افرادی که در حبس به سر می‌برند، دارد. این سازمان به همین علت از چندین ابزار حقوقی بین‌المللی استفاده می‌کند که هدف اصلی آن‌ها حفاظت و تضمین حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در داخل زندان‌ها است (ماسوری، ۱۳۹۲، ۲۸).

توجه به کرامت و شخصیت انسانی و توسعه این مفهوم در افکار و اسناد بین‌المللی از موضوعات بسیار پراهمیت می‌باشد. این امر انگیزه‌ای اساسی برای تدوین بسیاری از کمیسیون‌ها، اعلامیه‌ها، پروتکل‌ها، میثاق‌نامه‌ها و دیگر مقررات در نظام بین‌المللی بوده است. براساس این دیدگاه، تمامی انسان‌ها، چه زندانی چه غیرزندان، بدون توجه به وضعیت اجتماعی، نژاد، دین، زبان، ثروت، رنگ یا موقعیت، شایسته تکریم و احترام هستند، به گونه‌ای که هر نوع اقدامی که به نوعی تحقیرکننده و مخالف با اصول انسانی نسبت به انسان‌ها باشد، امری نکوهیده است (Cole, 2011, 11). با وجود محرومیت موقت از آزادی برای بزهکارانی که پس از صدور احکام قضائی به زندان منتقل می‌شوند، حبس آن‌ها نباید به‌عنوان انتهای مسیر و راهکار آخر در نظر گرفته شود. بلکه بایستی با تکریم حقوق معنوی آنان و با ریشه یابی علل و عوامل بزهکاری سعی در اصلاح و بازپروری و بازگشت آنان به آغوش جامعه نمود.

تنها سندی که در حقوق بین‌الملل زندان را تعریف کرده است قطعنامه شماره ۱۷۳/۴۷ مجمع عمومی سازمان ملل متحد می‌باشد که در تاریخ نهم دسامبر ۱۹۸۸ میلادی مجموعه اصول حمایت از کلیه افرادی که تحت هر شکلی در بازداشت یا حبس قرار دارند به موجب آن تصویب شد. حقوق مدنی و سیاسی زندانیان یکی از اساسی‌ترین حقوق آنان می‌باشد که در این رابطه قسمت دوم بند سوم ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مقرر می‌دارد: «هرکس در مظان اتهام به ارتکاب جرمی واقع شود، حق دارد از وقت و تسهیلات مناسب به منظور آماده شدن برای دفاع و ارتباط با وکیل که خود انتخاب کرده برخوردار باشد» (Woolley, 2014, 19).

مدت زمان مورد نیاز و تسهیلات مناسب برای دفاع فرد به مسائل گوناگونی بستگی دارد، مانند پیچیدگی اتهام، نوع و ماهیت اتهام و دلایل توجه آن، شمار اتهامات وارده و این که آیا شخص متهم

شخصاً به دفاع از خود می‌پردازد یا از طریق اعطای وکالت به دفاع مبادرت می‌کند. اصل سی و پنجم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز بر این امر تأکید می‌نماید که در دادگاه‌ها طرفین دعوا این حق را دارند تا برای خود وکیل انتخاب کنند و اگر توانایی انتخاب وکیل را نداشته باشند بایستی برای آنان امکانات تعیین وکیل فراهم شود. بنابراین زندانیان نیز از حق داشتن وکیل برخوردار می‌باشند که این از جمله حقوق اساسی آنان تلقی می‌شود.

حقوق جهانی بشر معتقد است که زندانیان بایستی از حق زندگی و برخورداری از احترام به حیثیت فردی، حق برخورداری از بهداشت، حق محفوظ ماندن از اعمال شکنجه، حق احترام به شأن انسانی، حق برکنار بودن از هر نوع تبعیض، حق برخورداری از اجرای عادلانه قانون، حق آزادی اندیشه، حق برحذر بودن از بردگی، حق احترام به زندگی خانوادگی، حق آزادی مذهب و حق شکوفائی فردی را دارا باشند (ماسوری، ۱۳۹۲، ۳۰). در اکثر اسناد بین‌المللی و حقوق بشری، ممنوعیت هر نوع اعمال شکنجه یا سوءبرخورد به هر شکل ممکن به طور قاطع تأکید شده است. همچنین ماده پنج اعلامیه جهانی حقوق بشر که در سال ۱۹۴۸ میلادی تصویب شد، حق رهائی از شکنجه یا رفتارهای تحقیرآمیز را به‌عنوان یکی از حقوق اساسی انسان‌ها تعریف کرده است (Larkins, 1996, 9).

کنوانسیون منع شکنجه سازمان ملل متحد مصوب دسامبر ۱۹۸۴ میلادی، ماده ۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ میلادی، اعلامیه سازمان ملل متحد در خصوص حمایت از همه افراد در مقابل شکنجه یا مجازات‌های ظالمانه مصوب نهم دسامبر ۱۹۷۵ میلادی، کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و آزادی‌های اساسی مصوب ۱۹۵۰ میلادی، ماده ۲ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر برای جلوگیری از مجازات شکنجه مصوب ۱۹۸۵ میلادی و ماده ۳ معاهده اروپایی منع شکنجه و بسیاری از اسناد دیگر حق محفوظ ماندن از اعمال شکنجه را به رسمیت شناخته‌اند و بر آن تأکید کرده‌اند و مجازات‌های غیرانسانی ظالمانه را در ردیف شکنجه قرار داده‌اند. همچنین اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی در بعضی موارد شکنجه را به منزله جرایم علیه بشریت و در مواردی نیز به منزله جنایت جنگی دانسته است (ایزدپناه و ایزدپناه، ۱۴۰۰، ۴۰۲). ماده‌های ۱۰ و ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر که در سال ۱۹۴۸ میلادی تصویب شد، حق محاکمه منصفانه، علنی و همچنین حق بی‌گناه تلقی شدن تا زمان اثبات جرم را به منزله یکی از حقوق اساسی افراد تعریف می‌کند. همچنین بند اول ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ میلادی نیز در خصوص اصول دادرسی منصفانه، بیانگر همین موضوع می‌باشد.

از جمله مهم‌ترین حقوق مدنی زندانیان حق اعتراض، حق دسترسی به اطلاعات، حق برخورداری از عفو و تخفیف و... می‌باشد. حق اعتراض و تجدیدنظرخواهی از حکم محکومیت در قسمت دوم ماده ۸۱ اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی و بند پنجم ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی و اسناد منطقه‌ای مانند بند «الف» ماده ۷ منشور آفریقایی و قسمت هشتم بند دوم ماده ۸ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر برای جلوگیری از مجازات شکنجه مصوب ۱۹۸۵ میلادی تصریح گشته است. اگرچه کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر در خصوص این حق ساکت بوده است اما ماده ۲ پروتکل شماره هفتم کنوانسیون این سکوت را جبران نموده و صراحتاً درباره ضرورت مراعات حق تجدیدنظر محکومان سخن به میان آورده است (کرمی، ۱۳۹۵، ۵۱).

با توجه به ماده ۶ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، هر فرد محکوم به اعدام دارای این حق است که درخواست عفو یا تخفیف مجازات کند. اصول مشابهی در اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ میلادی نیز به تأیید این حقوق معطوف شده و حق برخورداری از عفو یا تخفیف مجازات برای مجرمین و محکومین به رسمیت شناخته شده است (Roland, 2007, 19). همچنین، یکی از مهم‌ترین قواعد بین‌المللی در زمینه رفتار با زندانیان، احترام به حیثیت و ارزش ذاتی آنان به عنوان افراد بشر می‌باشد که در تاریخ چهاردهم دسامبر ۱۹۹۰ میلادی توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب و اعلام گشت. به علاوه، از سال ۱۹۵۰ میلادی تاکنون، مجامع بین‌المللی تلاش‌های فراوانی در زمینه استانداردسازی رفتار با زندانیان انجام داده‌اند و قواعد و کنوانسیون‌های ویژه‌ای در این زمینه به تصویب رسانده‌اند، از جمله مجموعه قواعد حداقل رفتار با زندانیان که توسط شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد طی قطعنامه شماره ۶۶۳ در تاریخ سی و یکم ژانویه ۱۹۷۵ میلادی به تصویب رسید.

۴- نهادهای بین‌المللی و حقوق زندانیان

نهادهای بین‌المللی متولی حقوق زندانیان شامل سازمان عفو بین‌الملل، کمیته پیشگیری از شکنجه، کمیته مبارزه با شکنجه و دیده بان حقوق بشر می‌باشند.

۴-۱- سازمان عفو بین‌الملل

یکی از مهم‌ترین سازمان‌های غیردولتی سازمان عفو بین‌الملل می‌باشد که در ارتباط با حقوق بشر فعالیت می‌نماید. این سازمان توسط یکی از حقوقدانان انگلیسی به نام «پیتر بنسون» در سال ۱۹۶۱ میلادی تشکیل شد.

هدف اصلی از تأسیس سازمان عفو بین‌الملل نظارت بر رعایت کلیه مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر می‌باشد. این سازمان برای آزادی زندانیان عقیدتی از زندان که به علت پایبند بودن به عقیده و یا به دلیل رنگ، تعلقات قومی، دین و زبان خود در توقیف به سر می‌برند، تلاش می‌کند. همچنین با اعدام، شکنجه و سایر رفتارهای غیرانسانی، خشن و اعمال ناشایست نسبت به زندانیان مخالفت می‌نماید (گلشن پژوه، ۱۳۸۸، ۱۶۶).

۴-۲- کمیته پیشگیری از شکنجه^۳

معاهده اروپایی منع شکنجه، کیفرها و رفتارهای تحقیرآمیز و غیرانسانی که در تاریخ اول مارس سال ۲۰۰۲ میلادی لازم الاجرا شده است و بر ممنوعیت شکنجه و رفتارهای موهن تأکید می‌کند، در جهت پیشگیری از شکنجه و رفتارهای موهن ضمانات اجرایی را پیش‌بینی کرده است. که در این رابطه می‌توان به تأسیس کمیته منع شکنجه^۴ اشاره نمود. این کمیته تحت عنوان یک نهاد نظارتی با بازرسی و نظارت از زندان‌ها و اماکن خاصی که امکان شکنجه از سوی ماموران حکومتی در آنجا وجود دارد، با تهیه و انتشار گزارش‌های لازم علاوه بر صدور اعلامیه‌های مربوطه، هشدارها و توصیه‌های لازم را در رابطه با پیشگیری از شکنجه به دولت‌های درگیر می‌نماید. این فعالیت غیرقضایی در بهبود و کنترل شرایط زندان‌های برخی از کشورهای اروپایی نقش داشته است؛ اما کمیته مزبور قادر نمی‌باشد با طرح دادرسی کیفری علیه شکنجه‌گران مسئولیت خود را انجام دهد (شمس ناتری، ۱۳۸۴، ۸۹).

۴-۳- کمیته مبارزه با شکنجه^۵

کنوانسیون منع شکنجه و سایر رفتارها و مجازات‌های غیرانسانی یا تحقیرآمیز و ظالمانه در تاریخ دهم دسامبر سال ۱۹۸۷ میلادی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب رسید و در تاریخ بیست و ششم ژوئن سال ۱۹۸۷ میلادی قدرت اجرایی پیدا کرد. این کنوانسیون تأسیس کمیته‌ای تحت عنوان کمیته مبارزه با شکنجه^۶ را پیش‌بینی کرد که براساس تدابیر خاصی وضعیت عدم شکنجه را در کشورهای عضو کنوانسیون تحت نظارت قرار داده و گزارش‌هایی را در این رابطه صادر می‌کند و در جهت پیشگیری از شکنجه در این کشورها اقداماتی را نیز اعمال می‌کند (کرمی، ۱۳۹۵، ۷۹).

3- European Committee for the Prevention of Torture

4- CPT

5- Committee Against Torture

6- CAT

۴-۴- دیده بان حقوق بشر

سازمان دیده بان حقوق بشر در سال ۱۹۷۹ میلادی تأسیس شد و در حال حاضر به بررسی مسائلی از قبیل اعدام‌های اختصاری، بازداشت‌های خودسرانه، شکنجه، اعمال محدودیت بر آزادی بیان، آزادی اجتماعات، آزادی مذهب و همچنین اعمال تبعیض در زمینه‌های مذهبی، جنسی و نژادی می‌پردازد (گلشن پژوه، ۱۳۸۸، ۱۷۶).

نتیجه

از آنجاکه جرم به‌عنوان یک پدیده همزاد اجتماع، از همان آغازین روزهای تشکیل جوامع بشری و گروه‌های اجتماعی ظهور و بروز یافته و امنیت و آسایش آنان را هدف قرار داده است، اجتماعات بشری را بر آن داشت تا با استفاده از ابزارهای گوناگون واکنش اجتماعی به مقابله با آن بپردازند. در این میان زندان به‌عنوان یکی از نخستین و رایج‌ترین ابزارهای واکنش اجتماعی همواره مورد توجه و استفاده مکاتب و نظام‌های حقوقی جهان بوده است. حال این که در ابتدا نیز زندان محیطی بسیار خشن و زندانیان فاقد هرگونه حقوقی بودند اما با گذر از مراحل مختلف تاریخی و گسترش نظریات مصلحان، علمای مذهبی و اندیشمندان علوم کیفری حقوقی برای زندانی در نظر گرفته شد و بعدها، پس از بررسی نتیجه مجازات زندان و ابعاد منفی آن برای زندانی و اجتماع، رویکرد حذف و جایگزینی زندان در دستور کار دولت‌ها قرار گرفت.

دیدگاه‌های مختلفی در مورد مجازات زندان برای مجرمان وجود دارند که برخی بر تأیید این شیوه برای تادیب مجرمان صحنه می‌گذارند، برخی هم معتقدند که زندان نه تنها باعث تادیب و کاهش جرم نمی‌شود بلکه باعث می‌شود که افراد زندانی در کنش متقابل با سایر زندانیان به روش‌های جدید ارتکاب جرم دست پیدا کنند و همین‌طور این که فضای زندان بر ارتکاب مجدد جرم به هنگام آزادی تأثیر زیادی دارد. به‌طور خلاصه می‌توان گفت زندان بخش مهمی از مجازات‌های در نظر گرفته شده برای جرایم مختلف را تشکیل می‌دهد.

در عرصه حقوق داخلی در آیین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب ۱۴۰۰، مصداق‌ها و جلوه‌های رفتار انسانی با زندانیان بیان شده است. علاوه بر آن قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۲ در زمینه رعایت حقوق زندانیان نقطه عطفی

بوده است. در عرصه حقوق بین‌المللی نیز قواعدی که در تاریخ چهاردهم دسامبر سال ۱۹۹۰ میلادی توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد تصویب شد، از مهم‌ترین قواعد بین‌المللی است که در زمینه اصول اساسی رفتار با زندانیان وجود دارد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- ایزدپناه، غلامرضا و وجهه ایزدپناه، ۱۴۰۰، حقوق زندانیان از منظر فقه امامیه و حقوق ایران با نگاهی به اسناد بین‌المللی، **فصلنامه تمدن حقوقی**، شماره ۹.
- تسخیری، محمدعلی، ۱۳۹۲، حقوق زندانیان، **فصلنامه دین و قانون**، شماره ۲.
- راهروخواجه، علی اصغر و داریابی فرد، لیل، ۱۳۹۰، نقش مراکز مراقبت پس از خروج در پیشگیری از تکرار جرم، **ماهنامه اصلاح و تربیت**، شماره ۱۱۴.
- شمس ناتری، محمدابراهیم، ۱۳۸۴، جایگاه منع شکنجه در حقوق کیفری ایران و اسناد بین‌المللی، **فصلنامه حقوق خصوصی**، شماره ۹.
- کرمی، امیرحسین، ۱۳۹۵، تضمینات حقوق بشری در مورد زندانیان از منظر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اسناد بین‌المللی، **پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی**، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفت.
- کرمی، امیرحسین، ۱۳۹۵، تضمینات حقوق بشری در مورد زندانیان از منظر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و اسناد بین‌المللی، **پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق عمومی**، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفت.
- گلشن پژوه، محمودرضا، ۱۳۸۸، عفو بین‌الملل، دیده بان حقوق بشر و وضعیت حقوق بشر در جمهوری اسلامی ایران یک ارزیابی از تعامل دو جانبه، **فصلنامه روابط خارجی**، شماره ۴.
- ماسوری، حامد، ۱۳۹۲، حقوق زندانیان در قوانین ایران و بین‌الملل، **ماهنامه اصلاح و تربیت**، شماره ۱۳۷.
- نیازپور، امیرحسین، ۱۳۸۵، بازپروری بزهکاران در مقررات ایران، **فصلنامه فقه و حقوق**، شماره ۱۱.

- وروایی، اکبر؛ محمدی، همت؛ نوربان، ایوب، ۱۳۹۵، مشارکت سازمان‌های مردم نهاد در فرایند کیفری،

فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری، شماره ۲۸.

لاتین

- Cole, M. , 2011, Rule of Law Handbook, A Practitioner's Guide for Judge Advocate. The Judge Advocate General's Legal Center and School, U. S. Army & Center for Law and Military Operations.
- Larkins, C. M. , 1996, judicial independence and democratization: A theoretical and conceptual analysis, In Zareii, M, H. (Trans), Aftab Journal, 15.
- Roland, N. , 2007, Legal anthropology, In NikPai, a (Trans), Jangal Press, Tehran, Iran.
- Woolley, A. , 2014, the Lawyer as Advisor and the Practice of the Rule of Law. 47 UBC Law Review. Electronic copy.

سندها

- The Universal Declaration of Human Rights, 1948.
- International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 1965.
- European Convention on Human Rights, 1950.
- Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 1984.
- Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture (IACPPT), 1985.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.19- Spring 2024

Jurisprudential Legal Analysis of Rent Based on Time Unit

Homayoun Mafi, Reza Ahmadi Lemraski

A Comparative Study of the Legislative Criminal Policy of Iran and England Regarding Offences Related to Emotional Abuse

Behrooz Javanmard, Sahar Fatemi

Position of Women in Afghanistan from the Perspective of International Human Rights

Mohsen Molaei Fard, Hadi Masoudifar

Analyzing the basic Conditions of Contract Formation in the Conclusion of Electronic Contracts; Responsibilities and Penalties

Zahra Ansarifar, Maryam Kamaei

Recovery of Costs and Security for Costs in Third Party Funding in International Arbitration

Mohammad Mahdi Asadi

Feasibility of Criminal and Legal Prosecution of Government Officials in Violation of Citizens' Right to Health

Mohammad Saeid Hosseini, Mohammad Javad Javid

Assistant in Crime in American and Iranian Law; a Study with an Emphasis on Criminal Instrumentalism

Rohollah Ahangaran

Place of Reason in Deriving Jurisprudence

Ali Karimi, Hasan Sadeghian Meshkani, Sayyed Mohammad Hosein Jazayeri

Analyzing the Rights of Prisoners with an Approach to Domestic and International Institutions

Sayyedeh Mahshid Miri Balajorshari, Amirreza Mahmoudi

The Effect of the Twenty-Year Contract on Bilateral Relations between Iran and Russia in the 13th Government

Sayyed Amin Hosseini, Ahmad Shohani, Iraj Morvati

Promotion of Cultural Rights in the Light of Islamic Religion and Iran's Legal System

Alireza Ansari Mahyari, Zahra Sadat Hosseini

Crimes of Registration of Documents and Real Estate in Iranian Criminal Law

Amir Esmaceli, Navid Motamedarya, Fatemeh Nazarpur

The Criteria for Distinguishing Torture from other Inhuman Treatment

Mahan Ghorbani Pasvisheh

Exceptions to the Principle of Inadmissibility of Objections against the Holder in Good Faith

Sara Farzadimehr, Shapoor Mohammadhosseini, Mohammadreza Haghighi

The Battered Woman Syndrome and Self-defense: A Legal and Empirical Dissent

Maryam Farahi

The Effects of the Guarantee of Good Performance of Obligations in Iranian Law

Aslan alizadeh